

ҚАЗАҚТЫҢ ТҰҢҒЫШ ТАРИХШЫ ҒАЛЫМЫ – ЕРМҰХАН БЕКМАХАНОВ

Жұмаева А.К

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., аға оқытушы Ахметова Ж.К

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Электрондық адресі: aruzhan.zhumayeva@bk.ru

Алматы қ.

Жарық дүниеге келген әрбір пенде өз қалауынша өмір сүруге ерікті. Ермұхан Бекмахановта мейірімді Алла пешенесіне жазған дарын-қабілеті арқасында өз қатарынан қара үзіп шығып, ел тарихының қатпарлы сырларын тереңдете қазып, туған халқына елеулі еңбектер беруге құлшынған білімпаз еді. Амал қанша, батыл ойға тұсау, еркін көңілге кісен салған қатыгез заман оның ен алғашқы қарымды еңбегіне тыйым салып, қазақ тарихнамасының төрі тұғылы босағасынан да орын бермей, үнемі қуғын көріп, нағыз дер шағында өмірден өтті. Кешегі кер заманның қитұрқы зауалын бүкпесіз ашып, билік басындағылардың да сорақы қылықтарын әшкерелейтін туынды бүгінгі жастарды бейжай қалдырмайды деген үміттемін.

Е.Б.Бекмаханов қазақ тарихнамасында көрнекті орын алады, ол қазақ арасынан шыққан тұңғыш тарих ғылымдарының докторы, республикадағы тұңғыш Қазақстан тарихы бөлімінің негізін қалаушы, профессор, Қазақ КСРО ғылым академиясының корреспондент-мүшесі. Ол өзінің қысқа ғұмырында (1915-1966) талантының, сарқылмас қайратының және туған халқының тарихына деген зор сүйіспеншілігінің арқасында ғылымға елеулі үлес қосып, есімі халық жадында мәңгі сақталады. Бұл кез келген ғалымға, әсіресе тарихшыға беріле бермейтін сый.

Мәселе мынада, кеңестік тарих ғылымы қашанда орталықтың қатаң әкімшілік-партиялық режиміне бағынып келді, ол тек диктантпен және өзінің идеологиялық догмасы үшін ғана дамуы керек болды. КОКП бағытының ғылыми объективтілікке қарай кез келген ауытқуы шеттетілді. Жазалау жүйесі мен жазалар онжылдық сталиндік диктатураның арқасында жасалған болатын. Бұл «халық жауы» санатындағы «айыппұлды» шығармашылықпен айналысуға, саяси жапсырмаларды жапсыруға, түрмеге жабуға және жер аударуға тыйым салу. Сонымен бірге қуғыншылар – «тәртіп сақшылары» арам пиғылдылардың, көреалмаушылықтардың және қуғынға ұшырағандардың жеке жауларының қызметтерін пайдаланды. Мұндай тәжірибе өз кезегінде идеологиялық қалыптасқан жүйеге бей-берекет қызмет еткен ортанқол, намыссыз, әдепсіз адамдардың ғылымға жол ашатыны белгілі екені сөзсіз.

Сөйтіп, тарих ғылымы бірте-бірте дарынды өкілдерінен айырылып, өзінің кеңестік, партиялық бұрмалаушыларымен толықты. Осындай қиын жағдайда Ермұхан қуған – сүргінде жүріп өмір сүруге және жұмыс істеуге мәжбүр болды. Үнемі қуғын-сүргінге ұшырау, астанадан қуу, тұтқындау және айдау – шығармаларының жазылу шарты ақыры Бекмахановтың онсыз да нашар (өкпесі ауырған) денсаулығына нұқсан келтірмей қоймайтын үлкен ерлік пен үлкен моральдық және физикалық жүктемені қажет етті. Бекмаханов өмірінің 50 жылының тең жартысы білім алып, оны тарихшы етіп қалыптастыруға жұмсады. Тарихшының қалыптасуының алғашқы кезеңі (1942-1947) сұрапыл соғыс жылдарына тап болып, содан кейін кандидаттық, 31 жасында докторлық диссертация, монографияның қорғауда айтылған жемісті қарқынды ғылыми жұмыстарға толы болды. Оның ғылыми қызметінің екінші бөлігі (1948-1958 жж.) барлық негізсіз айыптаулардан өзін-өзі қорғауға, соттауға және қуғынға, оңалтуға жұмсалды. Үшінші бөлігін (1958-1966 жж.) бұрынғы қызметке қалпына келтіру, ғылыми-ұйымдастыру жұмыстары, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендерді шығару, ауыр сырқаттану, үнемі қуғын көріп, нағыз дер шағында өмірден өтті. [1]

Бекмахановтың тағдыры ғибратты, жеке адамның ғана емес, тарих ғылымының қай дәуірде пайда болғанын көрсетеді, яғни Қазақстан тарих ғылымының тарихының бір бөлігі ретінде маңызды. Бұл тарихшы Бекмахановтың өмірбаянына толығырақ тоқталу қажеттігін түсіндіреді.

Ермұхан Бекмаханов 1915 жылы қазіргі Павлодар облысы Баянауыл ауданы аумағында көшпелі кедейдің отбасында дүниеге келген. 1921 жылы әкесінен айырылып, жастайынан жетім болып өсті. Ол қазақ батырының есімін алған туған ауылы Жасыбайда сауат ашып, 11 жасында Баянауыл ауылындағы бастауыш мектепке оқуға түседі. Жетіжылдықты бітірген Ермұхан 1932 жылы Семейде жоғары оқу орнына түсу үшін бір жылдық даярлық курсына түсіп, 1933 жылы Халық ағарту комиссариатының бұйрығымен алдымен Тамбовқа, кейін Воронежге педагогика институтына оқуға түседі. Бұл уақыттарда ол білімге зер салып біраз оқиды және шындыққа көз жұма алмай ашынады. Ол оқығанын, естігенін сезімтал қабылдайды, оқылған шығармалардың кейіпкерлерінің тағдырына құмарта және әсерлі түрде алаңдады. Ермұхан қазаққа белгілі Ескендір Зұлқарнайынның жорықтары туралы, грек мифологиясы, рим тарихы, жорықтары туралы жолдастарының әңгімелері бойынша сағаттап айтып, тыңдай алатын. Табиғатынан музыкаға бейім (домбыра, мандолин, түймелі баянда ойнайтын) театрға жиі келіп, өмір бойы театрға деген махаббатын сақтап қалды. Бұл оның кейінірек Қазақстанның жазушыларымен, актерлерімен және өнертанушыларымен берік шығармашылық байланысын алдын ала анықтады.[5]

Студент кезінде-ақ Ермұхан кең эрудицияны ғана емес, сонымен қатар жоғары оқу орнының бағдарламалық талаптарынан да асып түсетін терең білім алды. 1937 жылы Ермұхан Бекмаханов Воронеж педагогикалық институтын бітірген соң РКФСР Халық ағарту комиссариаты Қазақстанға жұмысқа жіберіледі. Алғашында Алматы қаласындағы №28 орта мектепте тарих пәнінің мұғалімі, кейін ғылыми қызметкер, кейін Халық комиссариаты жанындағы Педагогика ғылыми-зерттеу институтының (қазіргі Ы.Алтынсарин атындағы Педагогика ғылымдары ғылыми-зерттеу институты) директоры болып қызмет атқарды.

1940 жылы Қазақстан КП(б) Орталық Комитеті Бюросының шешімімен Е.Бекмаханов Мәскеудегі Бүкілодақтық коммунистік партия Орталық Комитеті жанындағы Жоғары партия мектебіне оқуға жіберілді, онда 1941 жылдың қарашасына дейін теориялық білімін тереңдетеді. Бұл кезде ол 26 жаста болатын және өткен жылдар бойы ол өзін бір нәрсеге, яки кәсіби тарихшы мансабына дайындады.

Ермұхан Бекмахановтың Кенесары Қасымов бастаған қозғалысқа арналған «Қазақстан ХІХ ғасырдың 20-40 жылдарындағы» кітабында жасаған ғылыми тұжырымы тұтқынға алынып, 25 жылға бас бостандығынан айырылды. Бұл кітап 1948 жылы жарық көрді, одан бұрын бұл кітаптың материалы 1944 жылы авторлар ұжымы шығарған «Қазақ ССР тарихына» енгізілген. Бірақ Ермұхан Бекмаханов екі жылдан кейін тарих ғылымдарының докторы атағын алған бойда моральдық күйрету туралы бұйрық беріліп, кейбір әріптестері тарапынан қатты қудалау мен кедергілерге ұшырады. Әдеттегідей «Правда» газетінде жойқын мақала шықты, авторды «буржуазиялық ұлтшылдық» деп айыптады. Қуғын-сүргін оның 1952 жылы желтоқсанда 25 жыл түрмеде отыруымен аяқталды. Бірақ әріптес ғалымдар оны бір жарым жылдан кейін босатуға қол жеткізді. Сталин жаңа ғана қайтыс болды және ГУЛАГ қақпалары жүздеген мың тұтқындарды барлық жерде босатады. 1954 жылы ақпанда Ермұхан Бекмаханов бостандыққа шығып, ақталды.

Қазақстан басшылығы Ермұхан Бекмахановтың жағдайын пайдаланып, Қазақ КСР Ғылым академиясында «ұлтшылдықтың тамырына балта шаба алмаған» тазарту жұмыстарын жүргізді. Ғылым академиясын ол кезде Қаныш Сәтбаев басқарды. Есмағамбет Ысмайылов, Қажым Жұмалиев сынды ғалымдар репрессияға ұшырап, сотталды. Қаныш Сәтбаев Мәскеуге кетуге мәжбүр болды. Тұтқындау туралы сөз бола салысымен Мұхтар Әуезов Мәскеуге жасырын ұшып барып, сонда отырды. Кенесары Қасымов басқарған қозғалыс Ермұхан Бекмаханов шығармашылығында «феодалдық-монархиялық» емес, «қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысы» ретінде сипатталып, алдыңғы қатарлы қазақ ғалымдарының қуғын-сүргінге ұшырауына әкелді. Қазақ ғылымы дүр сілкінді. [3]

Кітаптың бірінші тақылануы. Олар Ермұхан Бекмахановтың басынан кешкендерін айтқанда оның есімімен қатар мәскеулік ғалым Анна Панкратованың есімін де атайды. 1941 жылы Мәскеуден эвакуацияланған ғалымдармен бірге «Қазақ КСР тарихын» жазу үшін

Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетіне болашақтың ғылыми-идеялық мазмұнына толық жауапкершілікпен қарайтынын айтып хат жолдады.

Көп ұзамай ғалымдардың еңбегі Сталиндік сыйлыққа ұсынылды, бірақ биліктен өтпеді. Анна Панкратова мұның себебін КСРО Ғылым академиясының корреспондент мүшесі, Сталиндік сыйлық комитетінің мүшесі болған Алексей Яковлев пен қарым-қатынасы шиеленіскен академик Евгений Тарленің интригаларынан көрді. Анна Панкратованың табандылығының арқасында бұл мәселе Орал педагогикалық институтының студенттеріне дәріс оқитын қазақ ғалымы Ермұхан Бекмахановқа да жетті. Бүкілодақтық коммунистік партияның Орталық Комитеті және 1944 жылы 29 мамырда КСРО Ғылым академиясының Тарих институтында Орталық Комитет хатшылары (оның ішінде Андрей Жданов пен Георгий Маленков) жетекшілігімен талқылау «тарих ғылымындағы кейбір тенденцияларды қарастыру» мақсатымен өтті. Бұл қазақтың соңғы ханы Кенесарының басшылығындағы қозғалысқа арналған бір бөлігін Ермұхан Бекмаханов жазған кітап туралы алғашқы қоғамдық талқылау болды.

Бұл кездесуде жеңімпаздар мен жеңілгендер болған жоқ. Тарле, Яковлев, Бушуев сынды ғалымдар «Қазақ КСР тарихын» «Ресейге қарсы ұлттық көтерілісті мадақтап, орыстарға қарсы жазылған кітап» деп бағалағанымен, бәрі жоққа шығарылған жоқ, тіпті кейбір сәттерді жоғары бағалады. [4]

Қалай болғанда да, КСРО Ғылым академиясының Тарих институты бұл мәселеге ешқандай баға беретін қаулы қабылдаған жоқ. Бірақ кейбір қазақ ғалымдары мұнда айтылған сындарды қолайлы жағдайға сақтап, кейіннен Бекмахановтың өзіне қарсы айтқан. 1946 жылдың күзінде Бекмаханов өзінің монографиясын жетілдіріп, оны КСРО Ғылым академиясының ғылыми кеңесіне ұсынады. Ал 1946 жылдың қазан айында Бекмаханов «ХІХ ғасырдың 20-40 жылдарындағы Қазақстан» деген тақырыпта докторлық диссертация қорғап, оның бір тарауы қайтадан Кенесары Қасымовқа арналды. 1947 жылы қазақтың тұңғыш тарих ғылымының докторы өз еңбегін жеке кітап етіп шығарды. Осы кезден бастап Ермұхан Бекмахановтың жолында түрлі кедергілер пайда бола бастады, «кітаптағы идеялық қателіктерді мойындау», «басқа ғалымның еңбектерінен сызып тастау» сияқты негізсіз айыптар тағылды.

Екінші талқы. Ермұхан Бекмахановтың шығармашылығына байланысты қарама-қайшы пікірлерді білдіргеннен кейін КСРО Ғылым академиясының Тарих институты 1948 жылы 28 ақпанда кітапты мәскеулік беделді ғалымдардың талқылауына тағы да ұсынды. Алдымен қазақ тарихшылары Т.Шойынбаев пен М.Ақынжановтың айыптауы оқылды. Одан кейін сөз Қазақстаннан келген ғалым-тарихшы қазақ ғалымы Х. Айдароваға берілді. Ол «материал жетіспеді немесе автор бұл кезенді жеткілікті зерттемеген деген пікірге негіз жоқ» деген ауыр айыптаудан бастап, «осының бәрін Бекмаханов әдейі жазған» деп қосты.

Одан әрі Х.Айдарова Бекмахановтың тапсырманы орындай алмағанын, әдіснамалық тұрғыдан үлкен қателіктер жібергенін, оның көтеріліске де, Кенесары Қасымов тұлғасына да дұрыс баға беруге мүлде дәрменсіз екенін жеткізді. Оның себебін Х.Айдарова Бекмахановтың «буржуазиялық және буржуазиялық-ұлтшылдық концепцияны ұстанып, марксизм-ленинизм классиктерінің шығармаларынан үзінділерді алаңдату ретінде пайдаланғанынан» көрді. [4]

1943-1947 жылдар аралығында «Звезда» және «Ленинград» журналдарында Башқұртстан, Татарстан және Украинадағы идеология мәселелеріне арналған ВКП ОК-нің қаулылары жарияланды. Сонымен бірге «Қазақ КСР тарихының» екінші басылымына, Қазақстан КП(б) Орталық Комитетінің «Тіл және тіл институты жұмысындағы өрескел қателер туралы» қаулысына қатысты қаулылар шығарылды. Қазақ КСР Ғылым академиясының әдебиеті», Андрей Ждановтың баяндамасы осы мәселе бойынша шықты, Х.Айдарова Ленин мен Сталиннің еңбектеріне немқұрайлы қарағанын айтты. Кейбір ғалымдардың (әсіресе қазақ ғалымдарының) мұндай әрекеттері Ермұхан Бекмахановтың еңбектерін жоюды көздеп, желдің қай жерде соққанын анық көрсетті. Мәскеудегі кітаптың ғылыми журналда жарияланған 22 беттік стенограммасынан мәскеулік ғалымдардың қазақстандық әріптестерін қолдамағанын аңғару қиын емес. Х.Айдаровадан кейін сөз алған

сегіз ғалым жұмыстағы кемшіліктерді атап өткенімен, Ермұхан Бекмахановтың еңбегіне өте жоғары баға берді. [6]

Мәскеулік ғалым Андрей Кучкин шын мәнінде бар нәрсені көрмейтін Шойынбаев пен Ақынжановтың пікіріне таң қалғанын айтты. Оның әріптесі Николай Дружинин «алдымен сынға сынмен қара» деп кеңес береді. Тарихшы М.Рожкова Бекмахановтың еңбектері қарастырылып отырған кезең үшін ерекше құнды, өйткені шаруашылық мәселелері, таптық қатынастар, тап күресі және онымен байланысты азаттық күрес жан-жақты зерттелгенін айтады.

Үшінші талқы. КСРО Ғылым академиясының Тарих институтындағы осындай талқылаудан кейін Ермұхан Бекмахановқа жолдың бәрі ашылуы керек еді. Бірақ кейбір қазақ тарихшылары мәскеулік ғалымдардың пікірімен тыныштанбады. Сол 1948 жылы шілденің 14-16 аралығында Қазақ КСР Ғылым академиясының Тарих, археология және этнография институтында Бекмахановтың кітабы бес күн бойы талқыланды.

Осы талқылаудың стенограммасы туралы академик Кеңес Нұрпейіс былай деді: «550 беттік машинкамен басылған қолжазбада... Бекмахановтың кітабына қатысты аса ауыр саяси айыптаулар жасауда ерекше белсенділік танытқан қырағы саяси дауыстылар туралы мәліметтер берілген. Екінші жағынан, стенограммада тарихтың ақиқаттығына адал болған, авторды саяси айыптаудан қорғауға қатысқан, Бекмахановтың негізгі еңбегіне әділ бағасын берген тарихшылар туралы мәліметтер мол» [2].

Бекмахановтың кітабын Алматыда талқылауда қазақ ғалымдары Т.Шойынбаев, Х.Айдарова, М.Ақынжанов Мәскеудегідей пікір білдірді. Олардың хорына С.Толыбеков, А.Нұрқанов, Ф.Жизиевский, Б.Сүлейменов қосылды. Бұл пікірталасқа қатысушылар бірауыздан Бекмахановтың кітабына кедергі келтірді. Бекмаханов буржуазиялық ұлтшылдарды большевиктік жолмен әшкерелеудің орнына олардың үкімдерін шығармалардағыдай формада қайталады. Буржуазиялық-ұлтшыл «Алаш» партиясының жетекшісі Ә.Бөкейхановты жоғары бағалады.

Төртінші талқы. Ермұхан Бекмахановтың басындағы бұлттар одан әрі қалыңдай түсті. 1950 жылы 25 желтоқсанда «Правда» газетінде Т.Шойынбаев, Х.Айдарова және Ю.Якуниннің «Қазақстан тарихы мәселелерін маркстік-лениндік тұрғыдан көрсеткені үшін» деген айдармен мақаласы жарияланды. Бас кеңестік «Правда» газетінің сол нөмірінде «Социалистік халықтардың мызғымас достығы» деген редакциялық мақаласы жарияланды. Аты аталған авторлардың айыптауы редакцияның көрігін қыздырғандай.

«Правда» газетіндегі мақаланы талқылады. Бұл жолы Ермұхан Бекмахановтың еңбегі «Саяси-теориялық тұрғыдан алғанда буржуазиялық ұлтшылдық позициясынан жазылған зиянды, қате шығарма» деп бағаланды.[1]

1951 жылы 10 сәуірде Қазақстан Компартиясы (большевиктер) Орталық Комитеті осы бап бойынша қаулы қабылдап, «ұлтшылдық вирусін түбегейлі жою туралы» нұсқау берді. Күн тәртібінде сол жылдың 16 сәуірінде Ермұхан Бекмахановты коммунистік партия қатарынан шығарып, институттағы қызметінен босату мәселесі қаралды. Сәуірдің 24-і күні өткен ғылыми кеңестің кеңейтілген отырысында Ермұхан Бекмахановты тарих ғылымдарының кандидаты және тарих ғылымдарының докторы ғылыми дәрежелерінен айыру туралы ұсыныс Жоғары аттестаттау комиссиясына енгізілген.

Е.Ділмұхамедов «Кенесары Қасымовтың басшылығымен 1837-1847 жылдардағы қазақтардың көтерілісі» еңбегі үшін қатаң сөгіс алып, ғылыми дәрежесінен айырылып, қызметінен босатылды. Жиреншин «Абай және оның орыс достары» шығармасы үшін. Алматыда өткен талқылауда Ермұхан Бекмахановтың шығармашылығын қорғап қана қоймай, жоғары бағалаған да солар еді.

1951 жылы маусымда Қазақ КСР Ғылым академиясының президиумы «Қазақстан КП(б) Орталық Комитеті Бюросының 1951 жылғы 10 сәуірдегі қаулысын жүзеге асыру туралы» қаулы қабылдады. Сол жылдың 6 қазанында Жоғары аттестаттау комиссиясы Ермұхан Бекмахановты ғылыми дәрежелері мен атақтарынан айырды. 1951 жылы 16-17 қазанда өткен Қазақстан Компартиясы (б) Орталық Комитетінің пленумында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Жұмабай Шаяхметовтің «Мемлекет

туралы республиканың партия ұйымдарындағы идеологиялық жұмыс және оны одан әрі жетілдіру мәселелері» талқыланды. Партиядан шығарылған Ермұхан Бекмаханов күтпеген жерден жұмысынан да, ғылыми атақтарынан да айырылды.[4]

Сталин қайтыс болып, көп ұзамай, жылымық жылдары басталды. Ермұхан Бекмахановтың ісі 1954 жылы 16 ақпанда қаралып, ол толық ақталды. Бұл мәселеге Анна Панкратова көмектесті, ол кеңес басшысы Никита Хрущевтің қабылдауында болды және оған мәселенің мәнін түсіндірді. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Пантелеймон Пономаренко араласқаннан кейін ғана оған өзінің сүйікті ісі – ғылыммен айналысуға қайтадан рұқсат етілді.

Түрмеден шыққан соң Ермұхан Бекмаханов қайтадан докторлық диссертациясын қорғауға мәжбүр болды. Әрине, бұрынғы қателер «түзетілді». Кейінгі еңбектерінде ол енді «маркстік-лениндік» методологиядан ауытқыған жоқ.

Сөзімді Бауыржан Момышұлының сөзімен қорытқым келеді: «Қадірін білмеппізғой тірі кезде, деп боздар сорлы қазақ, сен өлгенде...», - деген сөзімді бір кезде Мұхтар мен Қанышқа бағыштап жазып едім, соны енді бауырым, Ермұхан, саған арнап отырмын. Жатқан жерің мамықтай жұмсақ болсын. Көзім жұмылғанша сені ұмытпаймын...». Ермахан Бекмаханов ғалым және күрескер, оның зор беделін, оны тек Қазақстанда ғана емес, оның шегінен тыс жерлерде де ең танымал тарихшы ретінде жүздеген халық мойындады, мыңдаған қарапайым халықтың сүйіспеншілігі мен құрметіне ие болды. Ол да жастардың қамқор тәлімгері болды.

Ғалымның лайықты жеңісі оның 1962 жылы Республикалық академияның корреспондент-мүшесі болып сайлануы болды. Бекмахановтың Қазақстан тарихын барлық оқу орындарында оқыту сияқты көптеген озық ойлары, Қазақстан тарихы бойынша оқулықтар жасайтын республика мекемелері оның дүниеден өткеніне ширек ғасыр өткен соң ғана қазіргі уақытта ғана жүзеге асырыла бастады. Е.Бекмаханов тарихта жеңіл атақ іздеуші емес, шындықты зерттеуші ретінде көрінді, сондықтан ол өзін білгендердің жадында мәңгі сақталады және еңбегінің арқасында таниды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Сәрсекке М. Ермұхан Бекмаханов [Электрондық ресурс]: Ғұмырнама / Медеу Сәрсекке.- 17, 4 МБ.- Астана: Фолиант, 2010.- 672 б.
- 2 «Егемен Қазақстан» газеті, 15 ақпан 2005 ж.
- 3 «Вопросы истории» журналы, №11 басылым, 1988 ж.
- 4 Ермұхан Бекмаханов - қазақ тарихының геродоты. Мәдениет. – №9. – Б.2-8
- 5 «Ермұхан Бекмаханов туралы естеліктер», қазақ және орыс тілдерінде аралас жазылған.- А.: «Азимур», 2005.
- 6 Мажитов С.Ф. Тарихшы Ермұхан Бекмаханов, -Астана: Фолиант, 2005.

ГОЛОД В КАЗАХСТАНЕ В 1930-Х ГОДАХ: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Кабул С.Е.

Научный руководитель: к.и.н., ассоциированный профессор Абдрахманова К.К.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова

kabulsaniya3@gmail.com

г. Караганда

Данная статья представляет собой анализ отечественной и зарубежной историографии по изучению проблемы голода в Казахстане в 1931 – 1933 гг.

В 1920 – 1930-е гг. в истории казахского народа произошли крупные социально-экономические, политические и культурные изменения, которые затронули сложившуюся веками традиционную структуру кочевого образа жизни.